

Eugen Pusič

»DRUŠTVENA REGULACIJA«

(Globus/Zagreb 1989)

Odrekam se ambiciji, da bi na nekaj straneh predstavil vsebino tega kompleksnega dela, ki v širokem disciplinarnem spektru obravnava razvoj družbene regulacije. Še manj je lahko ta zapis recenzija v pravem pomenu besede. Predstavil bom le nekaj najmočnejših vtisov, ki jih pri branju vzbudi ta razprava. Ena izmed težav je tudi ta, da bi jo le težko uvrstili zgolj v sociologijo oz. katerokoli drugo družboslovno disciplino. Konceptualno bogastvo zahteva pozornost in vsestranskega bralca, ki ne obstane ob disciplinarnih mejah. Prav zaradi tega se zdi bralcu knjiga včasih tudi nekoliko protislovno delo, ki odpira mnoge smeri za razpravo.

V prvem hipu bi se lahko komu zazdelo, da je knjiga o družbeni regulaciji, ki prihaja med bralce v »revolucionarnem« 1989. letu, zgrešila prostor in čas. Strokovna javnost pa se bo nedvomno strinjala, da je čas izida knjige Eugena Pusiča zelo prikladen. Sesuvanje vzhodnoevropskih sistemov, katerih skupna značilnost je bila nasilno utopistična totalna regulacija družbenega, v središče zanimanja postavlja osnovna družbena vprašanja, kamor nedvomno spada tudi problematika družbenega reguliranja. Tudi v teh pravkar nastalih »svobodnih« družbah bodo nujne meje in omejitve te »nove« svobode zelo hitro same od sebe prišle na površje. Pravzaprav so sedanji dogodki že del procesa nove družbene operacionalizacije razmerja med svobodo in nujnostjo. Gre torej za redefiniranje osnovnega družbenega načela, brez katerega tudi »najbolj svobodna« družba ni mogoča, tj. za nov dogovor o količini in načinu »regulacije svobode«. Prav gotovo je to tema, ki bo prevladovala po stišanju »postrevolucionarne« evforije.

Ugotovitev, da totalna družbena regulacija na daljši rok praktično ni mogoča, je bila teoretično sicer že dolgo znana, v letu izida Pusičeve knjige pa je dobila tako rekoč stoddostno empirično potrditev. Teorija je z najnovejšimi dogodki v Vzhodni Evropi tako le malo pridobila, kajti osnovno nerešeno vprašanje, koliko in kakšna regulacija je potrebna za stabilno in »optimalno« delovanje neke konkretne družbe, še vedno obstaja. Pusičeva knjiga seveda na to vprašanje ne daje odgovora, kot ga tudi nobena druga razprava ne more dati. Njen pomen pa je v tem, da si ga ponovno postavlja in to na dokaj produktiven način.

Čeprav je vprašanje družbene regulacije nadvse pomembno, tako rekoč »eshatološko« vprašanje, je vsaj v modernih družbah vsakokratna konkretno zgodovinska oblika družbene regulacije predvsem stvar pragmatičnega tj. racionalnega političnega razmisleka. Bistvena sprememba glede na predhodne sisteme družbene regulacije (religija, morala) je v tem, da imajo moderne družbe vgrajen tudi sistem za »regulacijo regulacijskih mehanizmov«, oz. drugače rečeno, za spremembo mehanizmov regulacije.

Odlika Pusičeve knjige je tudi v ponazoritvi evolucije družbene regulacije. S tem se ukvarjata kar dva obsežna sklopa v knjigi. V prvem avtor začenja z Marxom in njegovim poudarjanjem interesov kot osnovne gonilne sile družbe. Po tem uvodnem delu pa sledi obsežna predstavitev razvoja družbenih znanosti (sociologije) oz. klasikov od Durkheima, Webra do Luhmana in Habermasa. Očitno že struktura tega poglavja sugerira avtorjev poizkus uravnotežene obravnave »strukture in akcije«, tj. dveh konceptov, ki ju lahko

imamo za najbolj splošni merili razločevanja dveh družboslovnih tradicij. Takšen »eklekticism« je seveda spoznavnoteoretsko nevaren, ker je nemoogoče pričakovati, da bi lahko to osnovno dilemo razrešili. To seveda tudi ni mogel biti avtorjev namen, zato je to poglavje bolj informativne narave.

Tudi naslednje poglavje ima podobno informativno vlogo. Avtor se za družboslovca spusti skoraj nekoliko pregloboko, čeprav nikakor ne moremo reči, da njegovo razpravljanje ni relevantno za obravnavano temo. Vendar se pri obravnavi ontogeneze človekove zavesti ne izogne tudi povsem fiziološkimi pasusom in socialno psihološkim interpretacijam teorij osebnosti. Takšna »učbeniška« narava tega dela teksta deluje nekoliko moteče. Bralec, ki mu ni do tovrstnih multidisciplinarnih digresij se bo verjetno temu poglavju izognil. Pa tudi glede na celotno knjigo se nam postavlja vprašanje, ali je to poglavje res nujno potrebno za sociološko obravnavo družbene regulacije. To je seveda težko razrešljiva dilema, ker se dejansko pri vseh socioloških oz. družboslovnih razpravah vedno znova pojavlja vprašanje osnovnega izhodišča. Problem, ki si ga postavlja filozofija, ne more biti rešen niti v sociologiji niti socialni psihologiji oz. antropologiji. Nedvomno pa je zanimivo, da avtor izpelje poglavje o razvoju človekove zavesti in interesih v prikaz strukturiranja oz. formiranja struktur kot: nastavkov za razvoj družbenih institucij. S tem pa po precej dolgem ovinčku privede razpravo do osnovne teme, tj. do problematike družbene regulacije.

V četrtem poglavju Pusič obravnava institucije kot osrednji element družbene regulacije. Institucionalno stabilizirani načini družbenega delovanja so rezultat dolge verige poprejšnjih strukturiranj in habitualizacij določenih družbenih ravnanj. »Institucija je družbena struktura, katere ključni element je zbir medsebojno povezanih pričakovanj, torej sistem pričakovanj v zvezi z vedenjem, ki je ustaljeno glede na socialno razsežnost, tj. v okviru neke zgodovinsko obstoječe skupnosti, glede na časovno razsežnost, je torej sorazmerno trajno, in glede na vsebinsko razsežnost, tako da se nanaša na vnaprej določen krog predmetov« (str. 182). Ta relativno zapletena definicija je pozneje bolj opisno in ilustrativno pojasnjena. Še najbolj preprosto ponazorijo institucije s kalupi, ki usmerjajo delovanje ljudi. Tu pa zopet uvede tudi interes, ki sproža akcijo, kajti institucije so same po sebi »mrtve«, ne ustvarjajo gibanja oz. akcije. Za to je potreben interes, tj. energija, ki sproži akcijo. Institucije so torej relativno stabilizirani kalupi, ki omogočajo, da se določeni interesi laže, z manj trenja uresničujejo (185). Jasnega razlikovanja med institucijami (strukturno) in interesi (akcijo) pa avtor ne izpelje v sociološko nadzve zanimivo razmerje med tema dvema elementoma. Tako kot je pravilna ugotovitev, da so institucije v tehnološkem smislu nekakšna orodja za lažjo, učinkovitejšo realizacijo interesov, je seveda druga komplementarna lastnost teh struktur reifikacijski moment, ki daje institucijam »lastno subjektiviteto«. Ta kaj lahko pride v kolizijo oz. navzkrižje z drugimi subjekti oz. njihovimi interesi. Pusič ta druga plat odnosa med institucijami in interesi tokrat ne zanima. Težko bi presodili, v kolikšni meri je to omejevanje pomanjkljivost tega teksta, ki smo mu že tako očitali preveliko širino. Gre pač za specifični zorni kot, ki je mogoče značilnost sociologije prava. Verjetno pa lahko v bližnji prihodnosti in v povezavi s pričakovanimi reformami socializma pričakujemo večje spodbude prav za tovrstne sociološke pristope. V tem pogledu Pusičeva knjiga nedvomno odpira zelo aktualno tematiko in pristop. Kajti ena bistvenih pomanjkljivosti, ki je pri nas zelo očitna, se kaže v premajhni modernizaciji in standardizaciji družbenega delovanja kot pogoju za racionalno reguliranje družbe. Moderne institucije zagotavljajo prav stabilizacijo

družbenih akcij. Pragmatična, tj. racionalna družba, je torej mogoča šele ob urejeni institucionalni infrastrukturi. Zaradi tega morebitni očitek, da ukvarjanje zgolj z normativno institucionalno strukturo pomeni enostranskost, seveda drži, vendar je treba takoj dodati, da je prav spoznavanje in urejanje tega področja pogoj za zunaj institucionalno sfero »svobode«. Ni potrebno posebej argumentirati, da smo kljub hipertrofični samoupravni institucionalni mreži pri nas še zelo daleč od moderne družbene strukture. Vsekakor je v tem pogledu knjiga najbolj aktualna. Tega pa skoraj ne bi mogli reči za zadnje poglavje, kjer je avtor poskušal svojo splošno razpravo približati konkretni, jugoslovanski. Ta poskus izveni kot nekakšen »obvezen« dodatek, ki naj poveže sicer splošno teoretično razpravo s konkretno jugoslovansko prakso.

Konkretni ravni se knjiga približa tudi v razdelku, ki govori o razvoju regulativnih institucij. Predstavljene so tri »bazične« institucije – družina, lastnina in država. Nekoliko preseneča, da je avtor vsem trem institucijam namenil približno enako pozornost, čeprav je prav z razvojnega vidika država npr. nedvomno pomembnejša kot relativno stabilna družinska institucija. Tako ima ta del predvsem namen s konkretnimi primeri ponazoriti poprej razvite koncepte. Z vidika aktualnosti pa bi seveda bilo zaželeno več zvedeti o državi, konkretno o »jugoslovanskem tipu države«, ki še vedno ni stabilizirana oz. modernizirana. Kot rečeno, se avtor zadovolji zgolj z ilustrativno funkcijo tega dela razprave. Nedvomno pa je prav na tej točki mogoče začeti vsestransko, z jugoslovanskimi posebnostmi obarvano razpravo o »stanju in perspektivah« družbene regulacije.

Ob koncu naj omenim še naslov, ki govori o družbeni regulaciji in ne o regulaciji družbe. Gre torej za razpravo o nastanku in razvoju družbene regulacije in ne morebiti za strogo funkcionalno, praktično razmišljanje o problemih regulacije družbe. Razlika je seveda precejšnja in bistvena. Najprej je potrebno spoznati družbene mehanizme regulacije, šele nato je mogoče govoriti o regulaciji družbe in to tudi poskusiti. Absolviranje tega prvega poglavja, o katerem poizkuša nekaj povedati ta knjiga, je pogoj za racionalizacijo regulacije družbe. Knjiga je v tem pogledu res osnovni učbenik za tiste, katerih ambicija in opravilo je reguliranje družbe.

Drago Kos